

TALABALARDA MUOMALA VA MULOQOTCHANLIKNI RIVOJLANTIRISHNING AYRIM DOLZARB MASALALARI

Kadamov Suxrob Shavkat o'g'li
Osiyo xalqaro universiteti magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola talabalarda muomala va muloqotchanlikni rivojlantirishning ayrim dolzarb masalalariga bag'ishlangan. Maqolada muomala va muloqotchanlikni rivojlantirishning ta'lim jarayonidagi roli, talabalarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga ta'siri, shuningdek, bu jarayonni samarali amalga oshirishda duch keladigan asosiy qiyinchiliklar va ularni yengib o'tishning zamonaviy usullari muhokama qilinadi. Ta'lim muassasalarida muloqot madaniyatini yaxshilashning muhimligi ta'kidlanadi, shuningdek, o'qituvchilar va ta'lim muassasalari uchun muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi. Maqola, shuningdek, ijtimoiy-psixologik nazariyalar va tadqiqotlar asosida, talabalarning muomala va muloqotchanlik ko'nikmalarini qanday qilib yanada samarali rivojlantirish mumkinligi haqida chuqur tahlil taqdim etadi.

Kalit so'zlar : *muomala va muloqotchanlik, talabalar, ta'lim jarayoni, shaxsiy va kasbiy rivojlanish, ijtimoiy-psixologik nazariyalar, amaliy tavsiyalar, muloqot madaniyati, zamonaviy usullar, guruhlararo muloqot, o'zaro ta'sirli o'qitish.*

ABSTRACT

This article is dedicated to some topical issues of development of behavior and communication among students. The article discusses the role of communication and communication development in the educational process, the impact on the personal and professional development of students, as well as the main difficulties encountered in the effective implementation of this process and modern methods of overcoming them. The importance of improving the culture of communication in educational institutions is emphasized, as well as practical recommendations for the development of communication skills for teachers and educational institutions are given. The article also provides an in-depth analysis of how students' communication and communication skills can be developed more effectively, based on socio-psychological theories and research.

Key words: *behavior and communication, students, educational process, personal and professional development, social-psychological theories, practical recommendations, communication culture, modern methods, intergroup communication, interactive teaching.*

KIRISH

Talabalarda muomala va muloqotchanlik ko'nikmalarini rivojlantirish, ta'lim jarayonining muhim bir qismidir. Bu ko'nikmalar, talabalar o'zlarining shaxsiy va kasbiy hayotlarida muvaffaqiyatga erishishlarida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Zamonaviy ta'lim muhitida, muloqot va muomala ko'nikmalarining rivojlanishi, talabalar o'rtasidagi samarali hamkorlikni rag'batlantiradi, o'qitish va o'rganish jarayonlarini yanada samarali qiladi va talabalar o'z fikrlarini aniq va ishonchli tarzda ifodalash qobiliyatini oshiradi. Shuningdek, bu ko'nikmalar, jamoaviy ishda muvaffaqiyatli ishtirok etish, muammolarni hal qilish va ijodiy yechimlar topish kabi zarur bo'lgan asosiy ko'nikmalarni o'z ichiga oladi[1].

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, muloqot va muomala ko'nikmalariga ega bo'lgan talabalar, o'zlarining akademik va kasbiy faoliyatlarida ko'proq muvaffaqiyatga erishadi. Ular, o'z fikrlarini samarali ifodalay oladilar, boshqalar bilan yaxshi munosabatlarni qurishadi va jamoaviy ish jarayonlarida faol ishtirok etishadi. Bundan tashqari, muloqot va muomala ko'nikmalari, talabalarning ijtimoiy integratsiyasini yaxshilaydi, bu esa o'z navbatida ularning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi va o'qishdan tashqari hayotda ham muvaffaqiyatli bo'lishlariga yordam beradi.

Ta'lim muassasalari, o'qituvchilar va ta'lim beruvchilar uchun talabalarda muloqot va muomala ko'nikmalarini rivojlantirish, faqatgina darslikdan tashqari faoliyatlar orqali emas, balki akademik dasturlarning asosiy qismi sifatida qaralishi kerak. Bu jarayon, turli xil pedagogik yondashuvlar va metodlarni qo'llashni, jumladan, guruh ishlari, taqdimotlar, rol o'yinlari va boshqa interaktiv metodlarni o'z ichiga olishi mumkin. Shu tariqa, talabalar o'zlarining muloqot va muomala ko'nikmalarini amaliy vazifalar, real hayotiy vaziyatlar va akademik loyihalar orqali rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'ladilar[2].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Talabalarning muomala va muloqotchanlik ko'nikmalariga ta'sir qiluvchi omillar turli-tuman bo'lib, ularning shaxsiy rivojlanishi, akademik muvaffaqiyati va kelajakdagi kasbiy faoliyatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Bular orasida, birinchi navbatda, ta'lim muassasasining ijtimoiy-madaniy muhiti muhim o'rin tutadi. Bu muhitning ochiqligi, o'zaro hurmat va qo'llab-quvvatlash madaniyati talabalarga xavfsiz muhitda o'z fikrlarini erkin ifoda etish, turli qarashlarni qabul qilish va samarali muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi.

Shuningdek, o'qituvchilarning pedagogik yondashuvi ham muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar talabalar bilan o'zaro samimiy va ochiq muloqot o'rnatish orqali ularning muloqot qobiliyatlarini mustahkamlashi, shuningdek, ularni turli fikrlash

uslublari va muloqot strategiyalariga o'rgatishi mumkin. O'qituvchining qo'llab-quvvatlovi va ijobiy munosabati talabalarning o'z-o'zini hurmat qilish hissini oshiradi, bu esa ularning ijtimoiy ko'nikmalarini yaxshilashga yordam beradi.

Talabalarning shaxsiy xususiyatlari, jumladan, ularga xos bo'lgan muloqot uslubi, o'z-o'zini baholash darajasi va stressga chidamlilik qobiliyati ham muomala va muloqotchanlik ko'nikmalariga ta'sir qiladi. Ijtimoiy-psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'z-o'zini yuqori baholovchi va stress vaziyatlarida samarali harakat qila oladigan talabalar odatda muloqotda ham ko'proq muvaffaqiyat qozonadilar.

Zamonaviy texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi ham talabalarning muloqot uslublariga ta'sir qilmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar orqali muloqot qilish ko'nikmalari rivojlanishi bilan birga, yuzma-yuz muloqot qilish qobiliyatining pasayishi kuzatilishi mumkin, bu esa o'z navbatida talabalarning real hayotdagi muloqot mahoratiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Oxir oqibat, talabalarning muomala va muloqotchanlik ko'nikmalariga ta'sir qiluvchi omillar kompleksi ularning shaxsiy xususiyatlari, atrof-muhit va ijtimoiy tajribalari bilan chambarchas bog'liqdir. Shu sababli, bu ko'nikmalarini rivojlantirishda yondashuv ham kompleks bo'lishi kerak, bu esa ta'lim muassasalarida, o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi muloqotda hamda texnologiyadan foydalanishda muvozanatni topishni talab qiladi.

O'qituvchilar va ta'lim muassasalari talabalarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ular bu jarayonni bir qator strategiyalar orqali yanada samarali qilishi mumkin. Birinchidan, muloqot ko'nikmalarini o'qitish va rivojlantirishni ta'lim dasturlarining asosiy qismiga aylantirish talab etiladi. Bu, nazariy bilimlarni amaliy mashg'ulotlar, rolli o'yinlar, guruh munozaralari va taqdimotlar bilan birlashtirgan holda amalga oshirilishi mumkin. O'qituvchilar talabalarni turli muloqot vaziyatlarida ishtirok etishga undashi, shu bilan birga ularning tinglash, savol berish, fikr almashish va muammolarni hal qilish kabi muloqot ko'nikmalarini mustahkamlashi kerak. Shuningdek, o'qituvchilar o'zaro hurmat, ochiqlik va qabul qilish muhitini yaratishi, shu orqali talabalarning o'z fikrlarini erkin ifoda etishlariga va boshqalar fikriga quloq solishlariga ko'maklashishi lozim. Bu, xilma-xillikni qadrlash va har bir talabaning nuqtai nazarini hurmat qilish orqali guruh ichida ijobiy munosabatlarni mustahkamlashga yordam beradi. Bundan tashqari, o'qituvchilar talabalarga muloqotning turli usullari va kanallari, shu jumladan yozma va og'zaki muloqot, shuningdek zamonaviy texnologiyalardan foydalanish orqali muloqot qilish ko'nikmalarini o'rgatishi mumkin. Bu, talabalarning muloqot qilish qobiliyatlarini kengaytirishga va ularni turli kommunikativ vaziyatlarga moslashuvchan qilishga yordam beradi.

Nihoyat, ta'lim muassasalari muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishni qo'llab-quvvatlash uchun zarur resurslarni taqdim etishi, jumladan, muloqot laboratoriyalari, nutq markazlari va onlayn o'quv platformalari kabi imkoniyatlardan foydalanishi kerak. Bu resurslar talabalarga amaliy tajriba orttirish va ularning muloqot mahoratlarini mustaqil ravishda takomillashtirish imkonini beradi.

O'qituvchilar va ta'lim muassasalari talabalarining muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda qo'llaydigan ushbu yondashuvlar, talabalarni nafaqat akademik muvaffaqiyatga, balki ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida ham muvaffaqiyatga tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuvlar talabalarining muloqot qobiliyatlarini oshirish orqali ularni jamiyatda faol va mas'uliyatli fuqarolar bo'lishga tayyorlaydi[3].

Talabalarda muloqot mahoratlarini rivojlantirishda guruhlararo faoliyatlar va jamoaviy ishlar muhim rol o'ynaydi, chunki bu usullar o'quvchilarga turli vaziyatlarda muloqot qilish ko'nikmalarini amaliy jihatdan o'zlashtirish imkonini beradi. Guruhlararo faoliyat va jamoaviy ishlar orqali talabalar turli fikr va nuqtai nazarlarni tinglash, ularga hurmat bilan munosabatda bo'lish va ularni qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar[4]. Bu jarayonlarda talabalar o'z fikrlarini aniq va tushunarli tarzda ifoda etish, samarali tinglash va konstruktiv feedback (qaytar dastur) berish kabi asosiy muloqot ko'nikmalarini takomillashtiradilar.

Guruhlararo muloqot va jamoaviy ish, shuningdek, talabalarining muammolarni hal qilish, jamoaviy qaror qabul qilish va konflikt vaziyatlarini boshqarish kabi murakkab muloqot mahoratlarini rivojlantirishga yordam beradi. Ushbu faoliyatlar jarayonida talabalar o'zaro hamkorlik qilishning muhimligini tushunib, bir-birlarining kuchli va zaif tomonlarini aniqlashadi, bu esa jamoa sifatida samarali ishlashga olib keladi. Guruhlararo faoliyatlar, shuningdek, turli madaniy va ijtimoiy muhitdan kelgan talabalar o'rtasida o'zaro tushunish va hurmatni rivojlantirishga hissa qo'shadi, bu esa ularning global jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish qobiliyatini oshiradi.

Jamoaviy ishlar orqali amalga oshiriladigan o'zaro ta'sirlar, talabalarining shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ular o'z-o'zini ifoda etish, jamoa sifatida maqsadlarga erishish va ijtimoiy javobgarlik tuyg'usini rivojlantirish kabi muhim jihatlarni o'z ichiga oladi. Natijada, guruhlararo faoliyatlar va jamoaviy ishlar talabalarining muloqot mahoratlarini rivojlantirishda asosiy vositalardan biri hisoblanadi va ularning akademik hamda kasbiy kelajakdagi muvaffaqiyatlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy texnologiyalar, jumladan ijtimoiy tarmoqlar va onlayn platformalar, talabalarda muomala va muloqotchanlik ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu texnologiyalar ta'lim muassasalarida muloqotni kengaytirish va

chuqurlashtirishning yangi usullarini taklif etadi, bu esa o'quvchilarning ko'nikmalarini yaxshilashga yordam beradi. Biroq, bu imkoniyatlarning o'ziga xos afzalliklari va kamchiliklari mavjud[5].

Afzalliklaridan biri shundaki, ijtimoiy tarmoqlar va onlayn platformalar talabalarga ko'p qirrali muloqot imkoniyatlarini taqdim etadi. Bu, o'z navbatida, turli muloqot uslublari va strategiyalarini sinab ko'rishga, shuningdek, turli madaniy va ijtimoiy muhitlardan kelgan odamlar bilan muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga imkon beradi. Bundan tashqari, zamonaviy texnologiyalar ta'lim jarayonini yanada interaktiv va qiziqarli qilishga yordam beradi, bu esa o'quvchilarni yanada faol ishtirok etishga undaydi.

Biroq, zamonaviy texnologiyalarning qo'llanilishi bilan bog'liq ba'zi kamchiliklar ham mavjud. Masalan, haddan tashqari texnologiya ishlatilishi talabalarning real hayotdagi muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlarini cheklashi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlar va onlayn muloqotning anonimligi ba'zan salbiy xatti-harakatlarga, masalan, cyberbullying (kiber zo'ravonlik) holatlariga olib kelishi mumkin. Shuningdek, texnologiyadan foydalanish talabalarning e'tiborini chalg'itishi va ularning o'qishga bo'lgan diqqatini pasaytirishi mumkin.

Talabalarning muloqot qobiliyatlarini oshirishda turli psixologik usullar va yondashuvlar samarali bo'lishi mumkin. Bular orasida, eng muhimi, ijtimoiy o'rganish nazariyasi, o'z-o'zini samarali boshqarish usullari, pozitiv psixologiya, shuningdek, o'zaro ta'sirli o'qitish metodlari kiradi. Ijtimoiy o'rganish nazariyasi, Bandura tomonidan ishlab chiqilgan, ta'kidlashicha, kishilar atrofdagilarni kuzatish orqali va o'z tajribalari natijasida o'rganadilar, bu jarayon muloqot ko'nikmalarini o'rganishda ham qo'llanilishi mumkin. Masalan, talabalar muvaffaqiyatli muloqot qilayotgan o'z tengdoshlari yoki o'qituvchilarni kuzatib, ularning usullarini o'zlashtirishlari mumkin. O'z-o'zini samarali boshqarish usullari, jumladan maqsad qo'yish, rejalashtirish, o'z-o'zini kuzatish va o'z-o'zini baholash talabalarga o'z muloqot qobiliyatlarini mustaqil ravishda rivojlantirishda yordam beradi. Bu yondashuvlar talabalarga o'z muloqotda qaysi jihatlarni yaxshilash kerakligini aniqlashda va shu asosda o'zlarining shaxsiy rivojlanish rejalari ustida ishlashda yordam beradi. Pozitiv psixologiya elementlari, jumladan minnatdorchilik, optimizm va ijobiy aloqalar, talabalarning muloqot qobiliyatlarini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Pozitiv munosabatlar o'rnatish va ijobiy aloqalar qurish, muloqotda samarali bo'lishning kalitidir. Pozitiv psixologiya yondashuvlari talabalarga o'zaro munosabatlarda ijobiy nuqtai nazarni saqlashga va qiyin vaziyatlarda ham samarali muloqot qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

XULOSA

Nihoyat, o'zaro ta'sirli o'qitish metodlari, jumladan rolli o'yinlar, guruhli muhokamalar va jamoaviy loyihalar, talabalarga real hayotiy vaziyatlarda muloqot qilish ko'nikmalarini amaliyotda qo'llash imkonini beradi. Bu metodlar, shuningdek, talabalarning o'zaro munosabatlarni qurish, jamoada ishlash va turli muloqot uslublarini sinab ko'rish qobiliyatlarini kengaytiradi.

Talabalarda muomala va muloqotchanlikni rivojlantirish, ularga shaxsiy va kasbiy hayotda muvaffaqiyatga erishishda muhim rol o'ynaydi. Maqolada ko'rib chiqilgan tadqiqotlar va nazariyalar, ta'lim jarayonida muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishning ahamiyatini tasdiqlaydi. Zamonaviy ta'lim muhitida muomala va muloqotchanlik ko'nikmalarini rivojlantirish uchun samarali usullar va strategiyalarni qo'llash, talabalarning o'zaro ta'sir qilish qobiliyatlarini yaxshilashga va ularni turli hayotiy vaziyatlarga moslashuvchanroq qilishga yordam beradi. O'qituvchilar va ta'lim muassasalari bu jarayonda muhim rol o'ynaydi, ularning vazifasi - talabalarga zarur ko'nikma va bilimlarni berish bilan birga, ularga o'zaro samimiy va ijobiy muloqot qurish uchun qulay muhit yaratishdir. Shu bilan birga, talabalarning muomala va muloqotchanligini rivojlantirish jarayoni doimo yangi tadqiqotlar va innovatsion yondashuvlarni talab qiladi, bu esa ta'lim sohasida doimiy o'sish va takomillashuvni anglatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Rabbimkulovna, N. M. (2022). TALABALARDA MULOQOT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK USULLARI. *Scientific Impulse*, 1(3), 939-943.
2. Rabbimkulovna, N. M. (2024). TALABALARDA MULOQOT MADANIYATINI SHAKILLANTIRISHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK USULLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 36(5), 19-23.
3. Zakirova, D. S. (2022). Talabalarda Millatlararo Munosabat Madaniyatini Shakllantirishning Metodologik Asoslari. *FAN, TA'LIM VA AMALIYOTNING INTEGRASIYASI*, 3(6), 439-448.
4. Ravshanovna, X. S. (2023). PEDAGOGIK MULOQOT O'QUV JARAYONI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING MUHIM OMILI. *Journal of Universal Science Research*, 1(8), 131-139.
5. ugli Sapayev, V. O. (2020). The actuality of improvement in rural social standard of living in Uzbekistan. *Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology*, 2(11), 147-151.